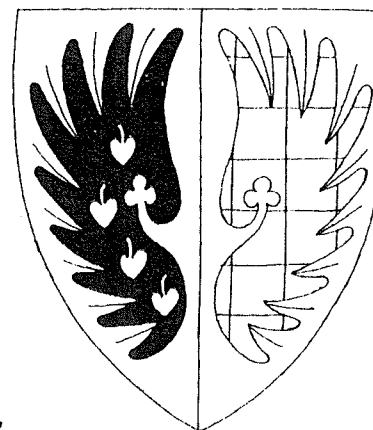

11

Rok
Johannesa Keplera
a Tychoha Brahe

Johannes Kepler

slavný astronom z přelomu 16. a 17. věku se narodil před 400 lety dne 27. prosince 1571 ve württenberském městečku Weil der Stadt. Pro nás je důležité, že v roce 1600 se u-
tekl do Prahy, kde působil po 12 roků jako dvorní matema-
tik a astronom při dvoře císaře Rudolfa II. Během tohoto
pobytu vytvořil svá nejznamenitější díla, zejména formula-
ci dvou zákonů o pohybu planet kolem slunce a spis Astro-
nomia nova, jímž položil základ novému astronomickému bá-
dání. V roce 1612 se z Prahy odstěhoval a posléze se stal
astronomem u Albrechta z Valdštejna. Zemřel 15. listopadu
1630 v Řezně.

zmz

z n a k : ve štítě, zlatě a modře děleném, vyrůstá v hor-
ní části půl červené oděného anděla strážného se zlatými
křídly. Na korunované přilbě s červenozlatými pokrývkami
je zlatý modře posázený kůželovitý klobouk, zdobený černým,
zlatými mincemi posázeným chocholem.

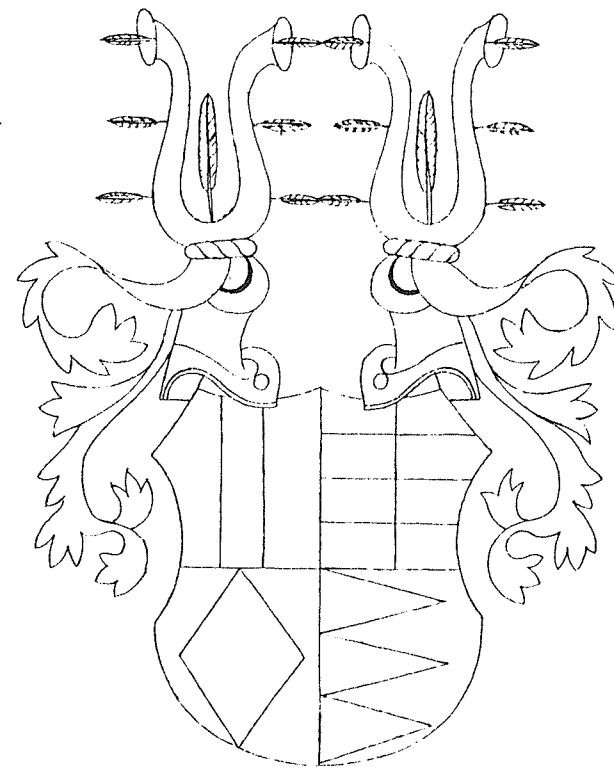
Tycho Brahe

dánský šlechtic z rodiny, která byla zpřízněna s králov-
ským rodem, proslul již záhy jako hvězdář a astronom. Na-
rodil se roku 1546 v Knudstrupu a v roce 1576 buduje slav-
nou hvězdárnu Uranienborg na ostrově Hveen. Po neshodách
ve své vlasti přišel roku 1599 do Čech, kde našel přijetí
u císaře Rudolfa II. Jako dvorní matematik a astronom bu-
duje tu astronomickou pracovnu nejprve v zámku Benátkách
nad Jizerou a posléze za spoluúčasti Johanna Keplera v
Praze na Hradčanech v tzv. Curtiově domě. Ale jeho čin-
nost je náhle přerušena smrtí dne 24. října 1601. Je po-
chován v Praze v Týnském kostele.

zmz

z n a k : na černém štítě stříbrný kůl. Na přilbě s černo-
stříbrnými pokrývkami na černostříbrné točenici černé
stříbrně černě dělené bývolí rohy, postrkané třemi pavími
péry; mezi rohy je vetknuto sedmé péro.

Znak na náhrobku Tychona Brahe

Na mnohokrát reprodukovaném náhrobku Tychona Brahe v
Týnském kostele setkáváme se s hvězdářovým znakem v poně-
kud jiné podobě. Štít je zde čtverc, v prvním poli kůl,
druhé pole polceno a třikrát děleno, ve třetím poli routa
a čtvrté pole je polceno špicemi. Nad štítem dvě turnaj-
ské přilbice, jež každá nese bývolí rohy, postrkané paví-
mi péry a jedno vstavené vprostřed.

Obecně se má za to, že jde o polepšení znaku z posled-
ních let učenova života. Pro tuto domněnku však chybí

jakékoli podklady. Po polepšení není stopy ani v královských registrech, ani v písemnostech České dvorské kanceláře. Ba ani před časem vydaný soupis "išských nobilitací" nepřinesl v tomto směru žádnou změnu. Domnívám se, že je na místě připomenout fakt, že ani Brahe sám ani jeho synové nikdy nebyli přijati za obyvatele českých zemí. Jak již prokázal F. Dvorský²⁾, císař Rudolf pro "jeho věrné, k zalíbení konané služby" listem ze dne 9. února oznamoval stavům, že "statečný Tycho Brahe věrný milý toho oumyslu byl v království Českém se osaditi, Nám za toto milostivé připsání Naše císařské, aby do země za obyvatele i se syny svými přijat býti mohl, poddaně prosíce; ježto poníženou žádost oslyšeti nemohouce, ... k Vám se za něho přimlouvati a žádati ráčíme, ... že jej i s dědici jeho do země při nynějším sněmu obecném konečně přijmete a dskami zemskými /jakž toho starobylý pořádek jest/ zapsati a této milostivé přimluvy Naší císařské a královské, jakž nepochybujeme, jemu užiti dáte". Přijetí do země však vyřízeno nebylo, neboť ještě roku 1603 ve středu po sv. Štátním /15. ledna/ přimlouvá se císař zvláštním přípisem ke stavu rytířskému, aby "Tycho a Jiří, bratři vlastní v království Českém osaditi se mohli". Bude tedy záhodno pokusit se o jiné vysvětlení, neboť k polepšení znaku patrně nedošlo.

Napřed však srovnáme dochované autentické doklady Braheova znaku. Na medaili z roku 1595³⁾ i na Gemperlinově portrétu, který je považován za nejvěrohodnější, sledujeme rodový znak. Rovněž tak při otcově zápisu v památku Tycho Brahe mladšího⁴⁾ je vymalován znak rodový. Na poslední variantě vazeb hvězdářovy knihovny, ať již ze zeleného hedvábí, bílého pergamentu či hnědé teletiny nacházíme na přední straně zlacený portrét a na zadní straně znak. Značnou důležitost má vazba pražské Universitní knihovny /14 J 176/ z bílého pergamentu, neboť podle vlastnoručního majitelova přípisu je zřejmé, že knihu koupil v červnu roku 1601 a vazba se znakem vznikla tedy těsně před jeho smrtí.

Řešení složeného znaku přináší kolorovaná rytina z roku 1586, signovaná J de Gheyn, která je vlepena jako frontispic do již zmíněného památníku⁵⁾. Kolem poloviční postavy je v jednoduchém rámci umístěno 16 znaků se jmény rodů, na heraldicky pravé straně rodu Brahe, proti němu rodu Bille - pravá polovina polceného štítu je třikrát stříbrno červeně a levá červeno stříbrně dělená. Opět vpravo následuje znak rodu Rudde - v modrém štítě stříbrná routa, a konečně vlevo rodu Ulestand - štít polcený stříbrno černými špicemi. Máme tedy před sebou všechna pole čtvrceného štítu. Již počet znaků napovídá, že se zřejmě jedná o vývod předků. Srovnáním zpráv o předcích v prvním obsáhlém Braheově životopise⁶⁾ dojde tato hypotéza potvrzení.

	Otto Brahe	Tycho Brahe
Tycho Brahe		Sophia Rudde
	Beata Bille	Claus Bille
		Elisabeth Ulestand

Je tedy možno považovat za prokázané, že na náhrobním

kameni jde o vývod do čtyř předků na jednom štítě. Klenoty náleží oběma rodičům, totiž rodu Brahe a Bille⁷⁾. Zbývá tedy ještě si v krátkosti povšimnout druhého výskytu tohoto "velkého znaku" na kolorovaném portrétu Braheově ve výtisku jeho Astronomie, věnovaném Janu Zajíc z Hasenburga na Budyni, Brozanech a Hostomicích.⁸⁾

V prvním černém poli stříbrný kůl, druhé pole je polceno a třikrát děleno, vpravo stříbrno červeně a vlevo červeno stříbrně, ve třetím modrém poli stříbrná routa a čtvrté černo stříbrně polceno špicemi. Dvě korunované /oproti náhrobníku - kde je točenice/ turnajské přílby, pravá s pokryvadly černo stříbrnými nese bývolí rohy černo stříbrno černě dělené, postrkané třemi pavími péry a jedním vsazeným vprostřed; levá přílbice s pokryvadly červeno stříbrnými nese bývolí rohy dvakrát červeně a stříbrně dělené a postrkané třemi pavími péry. Přestože tento poměrně hrubý portrét, mající zřetelně předlohu v dřívějších portrétech, nese v horní části dnes již takřka nečitelný nápis EFFEGIES TYCHONIS BRAHE AET. LII. /Obraz Tycho Brahe ve věku 52 let/, tedy odpovídající době vydání díla; byl zřejmě pořízen a na přídeštní knihy vlepen dodatečně. Autor sám přichází do Čech v květnu 1599 a Jan Zbyněk Zajíc z Hasenburga kupuje Brozany až roku 1601. Není tedy vyloučeno, že podobizna byla vytvořena až po smrti Braheově a vzorem pro znak byl náhrobní kámen. Připustíme-li její vznik za života Tycho Brahe, kdy znak nemá závislosti na náhrobníku, naskytá se i zde celkem logické vysvětlení. Jak již výše vzpomenuto, přimlouval se i císař marně za přijetí Braheovo ke stavu království Českého. Nevíme sice přesně, čím bylo motivováno negativní stanovisko stavů, ale patrně zde svou roli hrály i pochybnosti o rodovém a stavovském postavení. Pokud tedy Brahe věnuje svou knihu českému renesančnímu velmoži, členu starého domácího rodu, je jisté zcela přirozené, že znakovým vývodem ukazuje na svůj uzrozený původ.

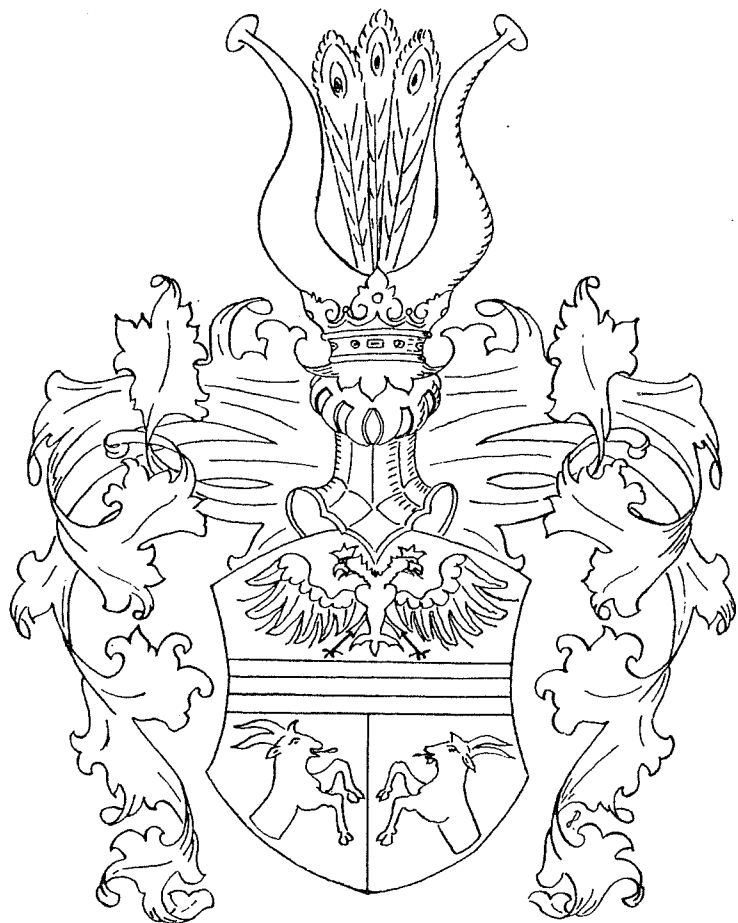
- PRP -

P o z n á m k y :

- 1/ FRANK, Karl Friedrich: Standeserhebungen und Gnadenakte für das Deutsche Reich und die Oesterreichischen Erblande bis 1806. Band I., Senftenegg, 1967.
- 2/ DVORSKÝ, František: Nové zprávy o Tycho Brahevi a jeho rodině. ČČM. XVII /1883, sv. 1., s. 60 - 77/.
- 3/ Reprodukuje Miltner-Neumann: Privatmünzen III č. 17. Dnes uložena v numismatickém odd. Národního muzea, inv. č. 51051 Chaurova sbírka, tab. 26.
- 4/ Knihovna Nár. Mus. Praha: VI F 44 fol. 2a.
- 5/ Barevně reprodukuje STUDNIČKA, F. J.: Prager Tychoniana. Prag, 1901; též ČSPS IX 1901.
- 6/ Lebensbeschreibung des berühmten gelehrten Dänischen Sternseher Tycho v. Brahes. Kopenhagen u. Leipzig, F. CH. Pelt 1756, s. 26 - 29.
- 7/ Ke spojení jmen a znaků Bille-Brahe došlo až roku 1786.
- 8/ BRAHE, Tycho: Astronomiae Instauratae mechanica. Wandenburgi, MDIIC /1598!/, Strahovská knih. AG XI 56.

Barevně reprodukuje: HERAIN, Jan - MATIEGKA, Jindřich:
 Tycho Brahe, ČSPSC IX 1901 s chybným vročením 1592.
 Díky chybnému vročení vznikly zcela zmatené údaje o Bra-
 hově znaku v Sedláčkově Heraldice.

Jakub Kurtz von Senftenau

Pocházel z německé rodiny, která získala ve službách Karlu V. šlechtictví /1536/, rozšířené roku 1544 i na země rakouské. Jeho otec Sebastian koupil hrad Senftenau a začal se psát podle něho. Jakub sám, který se obvykle psával polatinštěnou formou Curtius, nabyt již v mládí svými cestami po Evropě značného kulturního rozhledu. Působil při dvoře Maxmiliána II. a později i jeho nástupce Rudolfa II., kterému prokazoval platné služby především při vyjednávání s mnohými učenci po celé Evropě. Stal se tajným radou a místokancléřem říše. Tak také z nařízení císařova zprostředkoval přesídlení Tychona Brahe do Prahy. Jsa mu sám osobně velmi nakloněn, dal mu k dispozici svůj výstavný a současně velice vychvalovaný dům na Pohofelci s tím, aby stanovil změny a úpravy, kterých si bude přát. Trvalého přesídlení velkého astronoma do Prahy se však nedočkal, neboť brzy na to zemřel a dne 15. března 1594 byl slavně pohřben v kostele sv. Tomáše na Malé Straně, kde je dodnes jeho mramorový náhrobek zachován.

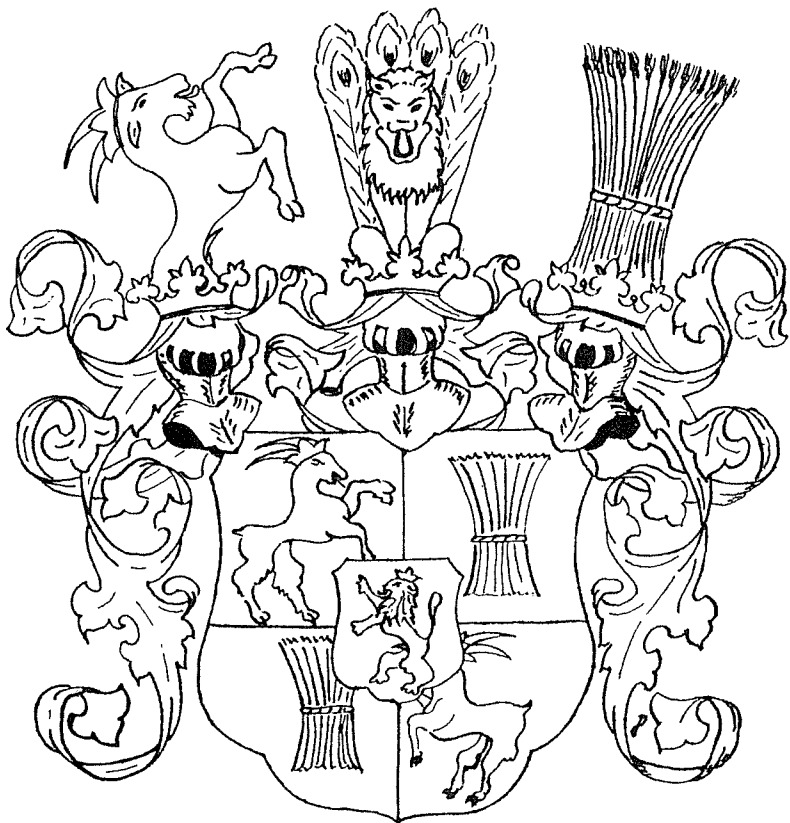
z n a k : ve štítě červeně stříbrně červeně dělené břevno. V horním zlatém poli černý orel. Dolní pole stříbrně a černě polceno a v něm dovnitř obrácené poloviny kozlů opačných barev. Korunovaná turnajská přilba nese stříbrný a černý bývolí roh a mezi nimi paví kytu

- PRP -

ferdinand hoffmann z Grünbüchle

Mezi velké příznivce Johanesa Keplera patřil i Ferdinand Hoffmann z Grünbüchle a Střechova, který mu poskytl v počátcích pražského pobytu přístřeší a později nejednou i hmotné prostředky. Jeho rod, který byl roku 1532 povýšen do panského stavu a 16. června 1540 obdařen dědičným úřadem hofmistra ve Štýrsku, měl úzké vztahy k našim zemím, zvláště k jihočeským Rožmberkům. Ferdinand Hoffmann se narodil ve Štýrském Hradci dne 10. října 1540 a byl vychováván se svým bratrem v létech 1548 - 1550 Gabrielem Svěchinem z Paumperka s mladým Petrem Vokem. V 18 letech přichází do císařských služeb jako dvorní číšník a vedle dědičných úřadů zastává od roku 1579 úřad presidenta dvorské komory. Jako jediný z přednostů dvorských rad byl nekatolík, a když byl roku 1599 vyzván, aby ze svého statku v Líbeznicích u Prahy odstranil kazatele Víta Hubra, bránil se tvrdě, že je husita a že má podle zemských zákonů právo držeti si kazatele pod obojí. Dokonce hrozil, že zvedne při proti císaři pro jejich nedodržování. V březnu

příštího roku však svého kazatele propustil a koncem téhož léta byv na nátlak papežského nuncia císařem zbaven úřadu, uchýlil se do soukromí a žil až do své smrti /11.dubna 1607/ na Rabštejně u Rýmařova. Patřil k výrazným bibliofilským osobnostem své doby. Pro jeho bohatou knihovnu jsou charakteristické vazby se znakem v zeleném pergameni jako narážka na predikát z Grünbüchle. Knihovna přešla darem jeho dcery Marie Alžběty, provdané za Zikmunda hraběte Dietrichštejna, do mikulovské rodové bibliotéky a sdílela s ní další osudy.

z n a k : v modrém středním štítku čtvrceného štítu zlatý korunovaný lev, v prvním a čtvrtém zlatém poli černý zlatě korunovaný kozel, ve druhém a třetím červeném zlatý snop. Nád štítem tři korunované turnajské přílbice, prostřední s pokryvadly vpravo černo zlatými a vlevo červeno zlatými

nese zlatého sedícího lva a za ním paví kytu; pravá s pokryvadly černo zlatými má v klenotu černého zlatě korunovaného rostoucího kozla; levá s pokryvadly červeno zlatými nese zlatý snop.

Nutno konstatovat, že znaky na jeho vazbách a exlibris vykazují značnou variabilitu v postavení jednotlivých figur i klenotů.

- PRP -

Martin Bacháček z Nauměřic

náležel ve své době k nejvzdělanějším mužům v Čechách, i když pro jeho osobnost není charakteristická bohatá literární činnost, ale především neúnavná práce organizační na

K Petráňově publikaci Český znak

poli české pedagogiky. Narodil se roku 1541 v Nauměřicích u Zvoleněvsi a základního vzdělání nabyt ve Slaném. Po dalších studiích v Táboře, Praze a Klatovech přichází na pražskou universitu. Podniká cestu do Vídně, kde je nějaký čas zaměstnán jako krasopisec u tehdejšího vídeňského biskupa Antonína Brusa z Mohelnice. Asi roku 1560 se vrací do Prahy a přes lákavé nabídky Brusovy, který se stal arcibiskupem pražským, odchází do Lipska. Po cestách Německem vrací se roku 1570 do Čech a vyučuje na vonkovských školách i v soukromí v Žatci, Pardubicích a opět v Praze. Roku 1577 stal se bakalářem a o pět let později mistrem. Je povolán mezi profesory university a během své kariéry zastává téměř všechny úřady fakultní i kolejni. V letech 1598 - 1600 a od roku 1603 až do své smrti je rektorem university. Věnoval se matematice, zeměpisu a astronomii. Byl ve vědeckých i osobních stycích s významnými osobnostmi své doby, vedle Tadeáše Hájka z Hájku, Jana Jessenia, Václava Budovce z Budova především s Tychonem Brahe a Johannesem Keplerem, který u něho nějaký čas bydlel. Zemřel v noci ze 16. na 17. února roku 1612 a byl pohřben v kapli Božího Těla.

z n a k /7.12.1591/: v modrém štítě stříbrný pegas, posázený devíti zlatými hvězdami /souhvězdí/. Kolčí přílbice s točenicí a pokryvadly modro stříbrnými nese po pás nahého muže v modrých kalhotách, opásaného zlatým pásem a s napjatým lukem v rukou.

/SUAr: Praha: Saalbuch 12a fol. 321 b.

- PRP -

D o d a t e k :

Tadeáš Hájek z Hájku, jedné z nejvýznamnějších postav české astronomie vůbec, který se jako osobní přítel Brahův zasloužil podstatnou měrou o jeho příchod do Čech, bude věnována pozornost ve studii, připravované pro Erbovní sešity při jiné příležitosti.

Red.

Publikaci Český znak vydalo ministerstvo kultury ČSR roku 1970. Je to vkusně vypravená nevelká knižička o 71 stranách tisku včetně 54 černobílých a barevných obrázků v textu a 13 kreseb štítů s grafickým vyjádřením blasonování různých znamení, doprovázených vývojem tvaru 4 štítů a 4 přílebov podle zbroje, s přihlédnutím k jejich proměnám během staletí. Na přední straně obálky je barevný znak českého lva.

Doc. Dr. Josef Petráň rozdělil svou publikaci do několika samostatných kapitol, ve kterých podrobně pojednává o vzniku a historickém vývoji českého znaku s ohledem na znak panovnícký, zemský a státní. Po stručném úvodu a vysvětlení symboliky v kulturních dějinách i v heraldice, píše v první kapitole o znaku v historických proměnách. Vysvětluje vznik a význam erbů v rytířské kultuře Evropy 12. století a zmiňuje se o užívání a členění znaků během několika dalších století, což doplňuje názorně vybranými obrázky.

V další kapitole pojednává o znaku panovníckém, zemském a státním. V této nejobsáhlejší kapitole celé publikace se zabývá vznikem panovníckých a státních znaků, jejich používáním na štítech, korouhvích, válečných praporech, pečetích, mincích, náhrobcích, veřejných stavbách, v knižní ilustraci atd. Do jednotlivých časových období řadí používání znamení přemyslovské orlice /u různých člerů přemyslovského rodu/, která byla později nahrazena znamením stříbrného dvouocasého lva v červeném poli, který byl nadále používán jako znak českého panovníka a symbol státní moci. Proto zcela správně doc. Petráň píše, že "královský lev jako výsostný znak státní na konci 13. století vyjadřuje skutečnost, že ústřední státní moc v rukou panovníka a jednota státu za posledních Přemyslovců je již zajištěna" /str. 27/.

V této kapitole se též velmi podrobně rozepisuje o rozvoji knižní malby s ohledem na heraldiku; zmiňuje se o černobílých i barevných znacích obou panovníckých i zemských znaků /svatováclavské orlice a dvouocasého lva/ např. z Pasionálu abatyše Kunhuty, z Kodexu Manesse, z Gelnhausenova jihlavského kodexu, z Bible krále Václava IV. z let 1389 - 1400, ze Znojenské právní knihy aj. /Srovn. obr. na str. 24, 25, 26, 32, 35, 39, 41, 46, 47 a 48/. Rovněž je zde uvedena heraldická výzdoba několika českých i cizích hradů a měst /např. Prahy, Kutné Hory, hradu Laufu u

Norimberka z let 1357 - 1360, erby zemí, nad kterými vládl Václav IV. ze vstupní brány hradu Točnicku aj./, kostelů, městských bran a věží /např. znaky na Staroměstské mostecké věži nebo nad okny Staroměstské radnice v Praze, stejně jako na Prašné bráně nebo na Velvarské bráně ve Slaném z roku 1460 aj./, /srovn. obr. na str. 15, 17, 28, 29, 36, 37, 49 a 54/. Rovněž je připomenut výskyt zemských znaků Čech, Moravy a svatováclavské orlice aj. na různých pečeti, pečatech, mincích a náhrabcích, doložených vhodnými obrázky /na str. 18, 19, 20, 31 a 50/.

Velmi zajímavý a v české heraldice poprvé uveřejněný je štít s českým lvem a korunou na deskovém obraze z dílny mistra Theodorika z roku 1365 v kapli sv. Kříže na Karlštejně, držení andělem /viz obr. na str. 34/.

Také jsou zde připomenuty a vyobrazeny znaky Čech nebo zemí koruny České z různých starých publikací především ze 16. a 17. století /obr. na str. 51, 52 a 53/. Rovněž je vyobrazen český lev na praporu pražských strojníků, vymalovaný Josefem Mánesem v roce 1868 /viz obr. na str. 55/.

Celá tato rozsáhlá kapitola pojednává v podstatě o vývoji českého znaku i znaků bývalých zemí koruny České, počínaje Přemyslovci, přes Lucemburky, Jiřího z Poděbrad, Jagellonce a Habsburky až do první světové války a zániku rakousko-uherské monarchie.

V následující kapitole je připomenut státní znak a jeho proměna v samostatném Československém státě, počínaje zrodem Československé republiky v roce 1918 až do roku 1960, kdy zákonem ze 17. listopadu 1960 byla stanovena nová podoba státního znaku a standarty prezidenta republiky /viz obr. na str. 64/. Tato závěrečná kapitola je rovněž doprovázena vhodně vybranými obrazovými doklady, jako státním znakem na mincích z předmnichovské republiky nebo na mincích ještě platících /obr. na str. 59 a 66/, na návrzích /str. 57/, mozaikách /str. 58/, gobelínech /str. 61/ a jiných předmětech /obr. na str. 60 a 64/.

Velmi vhodně uzavírá doc. Petrán svou knížku tím, když píše na str. 63, že "znak, symbol země a státu, dokazuje, že po věky existoval státoprávní útvar nebo - v určitém období - aspoň vědomí historického bytí tohoto útvaru. Mám na mysli dobu tereziánskou a po ní následující epochu, kdy český stát fakticky zanikl. V tom je smysl a historický význam znaku. I když lze z vývoje českého erbu mnoho číst, zůstává poměrně nehybným symbolem trvání živého organismu společnosti, která se vyvíjela a vnitřně proměňovala, něčeho, co nelze v plné šíři vyjádřit znakem. Tak žije znak i v naší socialistické současnosti, tolik odlišné od všech předchozích epoch, ne jako výraz svrchovanosti panovníka nebo stavů, ale jako ústavní znamení svrchovanosti lidu."

Na závěr této publikace je uvedena historická a sfragistická literatura k dalšímu studiu /str. 65 - 67/ a názorný heraldický slovníček /str. 68 - 71/, doprovázený nejen stručným popisem několika znakových znamení, ale i kresbami, které naznačují, jak jsou různá znamení uspořádána na štítech

používaných od 12. do 15. století; dále jsou zde uvedeny přílby /hrncová, kbelíková, turnéřská či lépe turnajová a kolčí/ s příkryvadly, jak se během dlouhých historických epoch používaly jako součást úplného znaku.

Tato rozsahem nevelká, ale velice pěkná knížka doc. Dra J. Petráně je dlouho očekávanou heraldickou publikací o českém znaku, ve které je diskutována nejen doba minulá, ale i přítomná. Z celého obsahu vyplývá, že autor podrobně prostudoval všechny dostupné historické heraldické prameny o vzniku a vývoji českého znaku a pečlivě sestavil a popsal zjištěné skutečnosti, čímž v podstatě srozumitelně zpřístupnil široké veřejnosti problematiku českého znaku jako starého symbolu českého státu a nového symbolu naší státní svrchovanosti.

Protože je knížka doprovázena řadou odborně vybraných obrázků, lze ji doporučit nejen našim historikům a heraldikům, ale i celé veřejnosti.

Vzhledem k tomu, že i v sebelepší publikaci se mnohdy vyskytnou drobné nedostatky nebo tiskové chyby, upozorňujeme na některé, aby v případném dalším vydání mohly být odstraněny. Byly zřejmě zaviněny spíš tiskárnou než autorem.

1/ Na str. 23 je uvedeno, že na čtvercové dlaždici z hradní kaple na Zvíkově je dvouocasý lev s korunou, vkomponovaný v diagonále a obrácený heraldicky doleva. To je jistě omyl, neboť ve skutečnosti je /heraldicky/ otočen doprava, což je u znaku českého lva správné.

2/ Na str. 50 je u vysvětlivek k obrazu znaku Ferdinanda I., navrženého Albrechtem Dürerem v roce 1527, uvedeno, že "v heraldicky pravém horním a levém dolním poli je znak krále uherského". Zde jde opět o omyl, neboť správně mělo být: v heraldicky pravém horním a levém dolním poli je znak krále českého, kdežto v horním levém a dolním pravém poli je znak krále uherského, uprostřed srdeční štítek se znaky domu rakouského.

3/ U některých vyobrazení není uvedeno, zda obrázek je původní, fotografovaný autorem nebo někým jiným, či zda je převzat z jiné publikace /např. u obr. erbu Prahy a Kutné Hory na str. 28 a 29 aj./.. Také v seznamu literatury jsou drobné nedostatky např. u jména prve citovaného autora má být Carek a nikoli Carek, u jména uměleckého historika prof. Matějčka chybí titul jeho práce, dále citace jmen Kolář M.-Sedláček A. u spisu Českomoravská heraldika I - II, Praha 1902 - 1925 je nesprávná, neboť první díl této knihy byl z větší části napsán M. Kolářem a A. Sedláčkem, jenž pouze doplnil a upravil, kdežto druhý díl napsal Sedláček sám.

4/ V závěru práce je uveden heraldický slovníček v podstatě názorně vysvětlující grafické vyjadřování barev štítů a znamení; i když u některých erbovních figur /kúlu, břevna, čtvrceného štítu/ je slovní vysvětlení nejasné /na př. "kúl vzniká štěpením štítu dvěma čarami", nebo "břevno vzniká dělením štítu dvěma čarami" atd./, ale kresby případné pochybnosti odstraňují.

Dr Alois Příbyl, CSc.

I když hodnotná a pozornost zasluhující publikace Josefa Petráně "Český znak", oplývající vkusně a s citem vybranými a zajímavými obrazovými ukázkami, je bezesporu chválným a záslužným přínosem do naší sporadické heraldické literatury, žel nutno konstatovat, že se velice prohřešuje proti všem zvyklostem a pravidlům heraldiky na poli terminologie a blasonování.

V popisech znaků není respektována zásada stran /umístění/ jednotlivých znaků a je soustavně přehlížena a zaměňována "pravá" za "levou" a naopak; jedná se např. o text na stránkách 24, 26, 27, 36, 48.

Blasony znaků Uher /str. 44/, císařského /str. 50 - 51/, nový znak Slovenska /str. 56 - 58/ jsou i při vši toleranci ve snaze zpřístupnit popis s názornou představou i laikovi pro heraldika zcela neúnosné. Jsou přinejmenším kostrbaté; nevhodná dikce, postrádající formu a váhu vyjadřovacích schopností heraldického jazyka, nejenže zranuje oči a sluch, ale neplní v takovém podání vůbec funkci blasonu.

Že by lev s jedním ocasem /str. 42/ byla lvice, není známo. V české heraldické terminologii /ve staré době/ se tohoto výrazu užívá pro kráčejičho lva a tudíž nikoli pro jednoocasého.

V heraldickém slovníčku na str. 69 se uvádí: "štít kosmo dělený" - 2x kosmo a 3x šikmo? - když už tedy dvakrát pokosem a jedenkrát pošikem - ač z kresby spíše vyplývá, že "na pošikem děleném štítě je kosé břevno střídavých barev".

"Hermelín" není žádné pole poseté /!/ skvrnami podobnými křížkům - jedná se zcela prosaicky o hranostajové ocásky, dle slohu a proveniencie různě ztvárněné. Taktéž "obyčejnou kožišinu" heraldika nezná, natož z vlnitých čar či šupin složenou. Autor má zřejmě na mysli roztomilou a dekorativní, v našich zemích žel zřídka užívanou popeličinu.

Propříště by bylo vhodné a vzhledem k patřičné úrovni žádoucí věnovat těmto heraldickým skutečnostem větší odbornou péči. Jejich ignorováním a nerespektováním trpí a ztrácí na ceně celá s nejlepším úmyslem zpracovaná tematika.

A.C.W.R.

Juan d' Austria a bitva u Lepanta

Na podzim letošního roku uplynulo 400 let od bitvy u Lepanta, jejíž vítězný konec znamenal pro křesťanský svět jistou záruku klidu a oddechnutí od neustále hrozícího tureckého nebezpečí. Neboť právě v 16. století, zvláště pak za vlády sultána Sulejmana II. /1520 - 1566/ dosáhla turecká moc svého vrcholu, což se projevilo celou plejádou úspěšných vojenských výprav. Za Sulejmanova nástupce Selima II. bylo v expanzivní politice pokračováno a přes porážku roku 1569 při tažení do Ruska byla turecká moc natolik silná, že roku 1571 dobyla ostrova Kypru a rok předtím podporovala potřené maurské povstání ve Španělsku. Za této situace, kdy Turecko ze strany francouzského dvora podporované /Francie neměla zájem na silných sousedech a uzavřela s tureckým sultánem pakt, jenž zvýhodňoval francouzský obchod a zaručoval nedotknutelnost Francouzů v turecké říši/ představovalo pro Evropu akutní nebezpečí, vyzval papež Pius V. křesťanský svět k jednotnému postupu proti této hrozbě.

Vytvořený spolek "Svatá liga" disponoval lodstvem, které vypravil papež, království španělské, republika benátská, řád maltézských rytířů, Janov, Neapol a království sicilské. Do čela 225 lodí byl postaven vítěz nad Maury, levoboček císaře Karla V. Juan d' Austria. Ke střetnutí došlo dne 7. října 1571 u řeckého města Lepanta /Naupaktos/. V této velké námořní bitvě potřel Don Juan d' Austria rozhodným způsobem daleko silnější turecké loďstvo. Ani strategického ani materiálního /turecké ztráty na životech i na lodích mnohonásobně převyšovaly křesťanské/ momentu vítězství nebylo sice okamžitě využito, ale turecká námořní moc byla definitivně zlomena a od Lepanta se datuje její postupný úpadek.

Juan d' Austria, vítěz od Lepanta se narodil Barboře Blombergové v Řezně roku 1547. Vychován byl ve Španělsku pod jménem Geronimo. Dne 14. července 1566 se stal v pořadí 241. rytířem řádu Zlatého rouna. Jako vrchní velitel královského vojska svého bratra Filipa II. potřel roku 1570 - 1571 maurské povstání. Roku 1573 se zmocnil Tuniska s úmyslem zříditi tam své vlastní království. Roku 1578 umírá na mor v Nizozemí, kde byl od roku 1576 místodržitelem španělským. Jeho portrét zdobí jednu z ložnic jihočeského zámku Rožmberka.

z n a k : štít polcený, vpravo dělený, vlevo polcený, dole vsunuta špice; střední štítek polcený, vpředu v čer-

ném poli stříbrné břevno /Babenberg, Rakousy/, vzadu uvnitř červeného lemu pětkrát zlatě a modře pokosem děleno /staré Burgundy/. Vpravo nahoře v červeném poli zlatý hrad s modrou bránou a okny /Kastilie/, dole ve stříbře červený zlatě korunovaný lev /Leon/. V levé polcené polovině vpředu ve zlatě čtyři červené kúly /Aragon/, vzadu zlatě a stříbrně pokosem a pošikem děleno: nahoře a dole čtyři červené kúly, vpravo a vlevo černé orlice k sobě hledící /obojí Sicilie/: ve vsunuté stříbrné špici zlaté granátové jablko s červenými jádry /Granada/. Na zlatě zlatě korunované přilbě s přikrývadly červeno zlatými kyta pavích pér. Kol štítu řetěz řádu Zlatého rouna.

Alex Schafferstein
- mfawb -

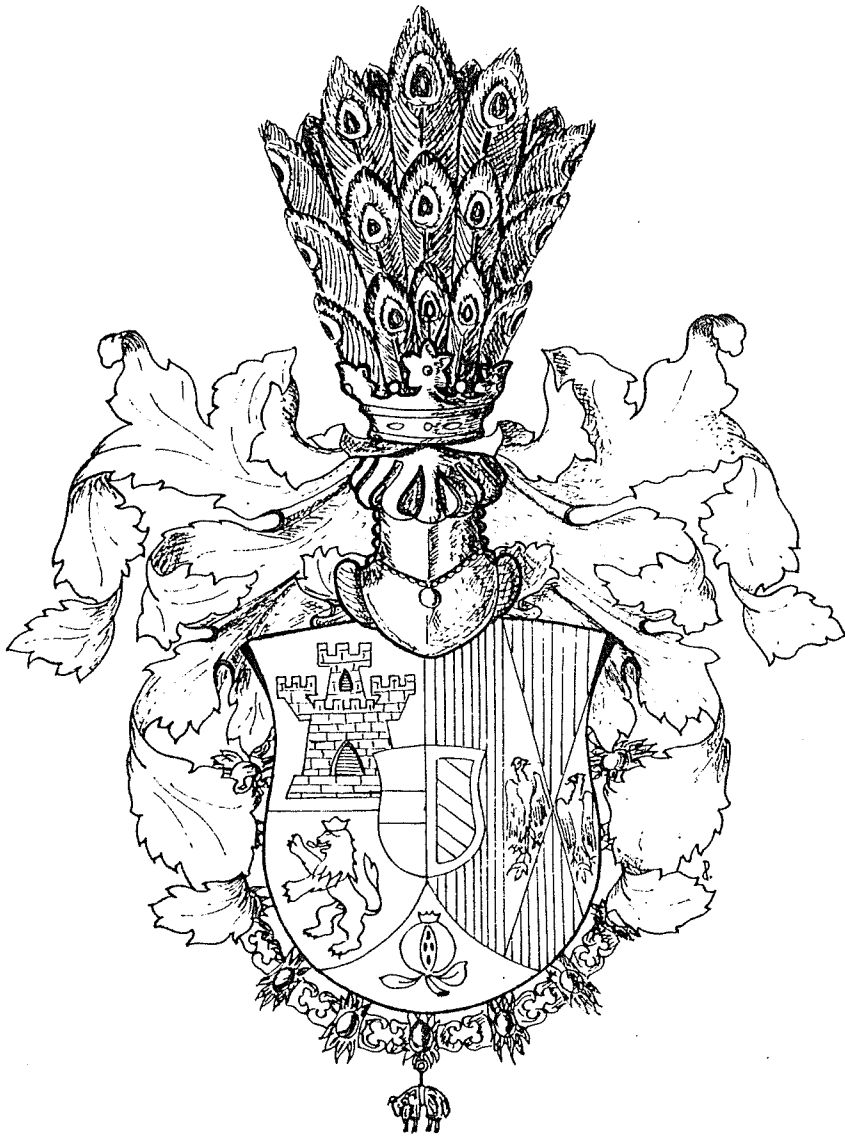
Velký znak hradce Králové

Hradec Králové se chystá na oslavy 750 let své historicky doložené existence, datované od vydání privilegia králem Přemyslem Otakarem I. v roce 1225, kterým obdaroval město /oppidum/ Hradec nad Labem dědinou Vestce /Okresní a městský archiv - Hradec Králové/. Při příležitosti těchto oslav podávám návrh na velký znak města, který by doložil jeho staletý vývoj, význam a postavení v minulosti a který i dnes by mohl sloužiti k slavnostním a reprezentačním účelům.

Podle mých pokynů ujal se provedení kresby výtvarník Krajského muzea Zdeněk Bláha. Ač konsultantem po stránce heraldické i výtvarné nám byl arch Bohumír Šimek, přece se domnívám, že dílo dosud není dokonalé a dokonce může být i sporné. Jde o první pokus toho druhu v současné městské heraldice a proto jej předkládáme odborné obci heraldické jen jako návrh.

Dnes užívaným znakem Hradce Králové je červený štít, v němž je stříbrný korunovaný dvojocasý vlevo hledící lev, držící v předních tlapkách oblouk zlaté iniciály G. Jak ve své vyčerpávající studii upozornil již Domečka, nebyl tento znak nikdy městu žádným panovníkem udělen. Mlčky uznáván časem nabyt právní moci. Figury tohoto znaku byly převzaty a spojeny ze dvou znaků starších.

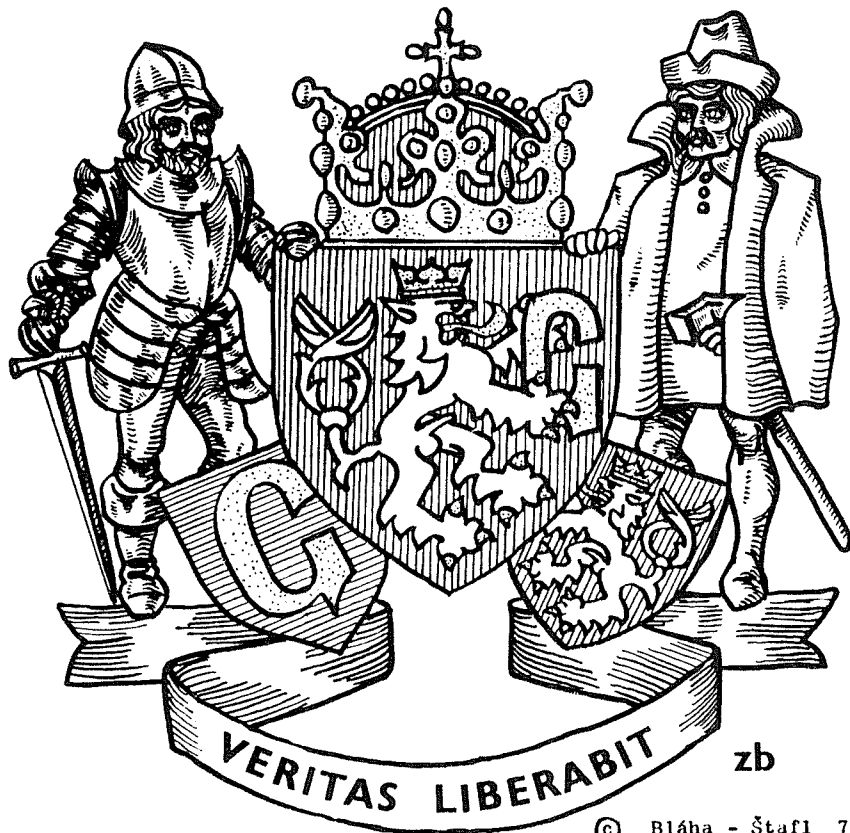
První z nich byl výše popsán český lev, hledící však vpravo, druhou zlatá iniciála G /v modrém poli/. Obou znaků užívalo město od poloviny 15. století současně, ač znak

se lvem měl přednost /tak na velké a střední pečeti/. Zjistujeme, že znak se lvem, královským lvem, byl starší a původní, což dokládají i pečetidla ze 14. století. Widimský sice uvádí, že Hradec byl povýšen na město Vladislavem I. roku 1154 a udělen mu znak s českým lvem, avšak původní doklad není znám.

O znaku s iniciálou G, zda jde o Gratz či Georgius, rozepsal se podrobně Domečka.

Právě skutečnost, že ani na tyto dva starší znaky nejsou žádné majestáty, vedla nás k pokusu viditelně uplatnit znaky všechny, z nichž žádný, jak se zdá, udělen nebyl, avšak též nikdy nebyl zrušen.

Návrh velkého znaku /popis/:

Červený štít se stříbrným korunovaným dvojocasým lvem, vlevo hledícím a držícím v předních tlapách oblouk zlaté iniciály G. Na štítě svatováclavská koruna, jako znamení královského města /od roku 1307 města věnného/. Dokladů o užívání koruny nad štítem máme z minulosti více. Příkláním se k Widimskému, že odedávna byla koruna součástí znaku. Bylo by zajisté divné, aby město, "patřící na první místo mezi českými městy" či "z výsady krále Vladislava! /první po Praze a Kutné Hoře, ačkoliv na to Plzeň vrčí", neužívalo odedávna koruny královské, když ji známe ze znaků pěti jiných daleko méně významných českých měst.

Znak je provázen štítonoši, zprava oděncem s tasaným mečem, zleva měšťanem v šubě s čakanem. Tu jsme se poněkud odchýlili od údaje Widimského, který popisuje levého štítonoše jako muže v dlouhém kabátu /in toga/. Výzbroj a výstroj obou štítonošů jsme převzali z plastického znaku města /znak s G/, vytesaného a umístěného na vodárenské věži "Kropačce" k roku 1516.

Při patě hlavního štítu jsou umístěny dva štíty menší. Vpravo je to modrý štít se zlatou iniciálou G, vlevo štít červený s kráječícím českým královským lvem. Logicky by měl být štít se lvem vpravo jako starší a hierarchicky výše stojící; ale pak bychom asi museli použít pravidla heraldické zdvořilosti: lev by musel hledět vlevo tak, jak je na znaku dnes užívaném. Nebo bychom museli iniciálu G zrcadlově obracet, tím ovšem by došlo k nečitelnosti a ke ztrátě funkčnosti celého velkého znaku.

Pod štíty se vine páska s devisou, která je podnožím štítonošů. Znění devisy je "Veritas liberabit". Nemáme sice přímého dokladu o užívání této devisy se znakem, nepřimo však ano - použili jsme totiž nápisu na kamenné desce z roku 1520, osazené pod městskými znaky /lev a G/ na bývalé vnější Slezské bráně, který zní: "Neb v víře jednota činí mnoho dobrého; varuj se víry pikharta i každého zbludného. Veritas liberavit". Použití devisy u městského znaku je sice v české městské heraldice vzácné /má ji Plzeň/, jistě však nikoli zavrženíhodné, tím spíše, že jde o devisu tak výborného znění jako je tato hradecká, ověřená a vyzkoušená staletími a stále, ba nyní více než jindy pro naši společnost závazná.

Ikai Štafl

Literatura:

1. Cechner A.: Soupis památek ... v pol. okresu Královéhradeckém, Praha 1904.
2. Domečka L.: Znak města Hradce Králové. Pojednání měst. hist. muzea, č.14, Hradec Králové 1935.
3. Navrátil F.: Znak města Hradce Králové /Recenze/, Erbovní knížka, Praha 1935.
4. Stránský P. ze Zapské Stránky: O státě českém, Praha 1913.

5. Tichý F.: Hradec Králové, Hradec Králové 1928.
6. Widimský V.R.: Städtewappen des Oesterreichischen Kaiserstaates. I.Königreich Böhmen, Wien 1864.
7. Okresní a městský archiv v Hradci Králové.

E r b o v n í s e š i t
číslo 11, říjen 1971

Vydala Heraldická sekce Klubu vojenské historie při Vojenském historickém ústavu Praha, Praha-Žižkov, U Památníku 2.
Tištěno jako rukopis, vydáno pro vlastní potřebu.
Za věcnou správnost příspěvků odpovídají autoři.

Autoři kreseb: Z.M.Zenger /str. 37, 39/, Petr Pokorný /str. 42, 44, 52/, A.F.J.Karlovní /str. 45/, Z.Bláha /str. 54/.